សត្រូវបងប្អូនឯង

ណាយ៉ាន់ ចាន់ដា

ប្រែសម្រួលដោយ ឆេព ម៉េងយាន

មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា

ឯកសារបកប្រែទី៥ នៃមជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា

◆ ណាយ៉ាន់ ចាន់ដា : សត្រូវបងប្អូនឯង

◆ ប្រែសម្រួលជាភាសាខ្មែរដោយ ទេព ម៉េងឃាន ◆ ពិនិត្យនិងកែសម្រួលដោយ ឆាំង យុ ◆ ក្រាហ្វិកនិងកុំព្យូទ័រការីដោយ គីម សុវណ្ណដានី ◆ រចនាក្រប និង តួសៀវភៅដោយ ឆាំង យុ និង គីម សុវណ្ណដានី ◆ បោះពុម្ពផ្សាយលើកទី១ នៅឆ្នាំ២០០៦ ◆ រក្សាសិទ្ធិ ◆

Translation Series No.5 ◆ Documentation Center of Cambodia

◆ Nayan Chanda: Brother Enemy, Cambodia and the Khmer Rouge Revolution
◆ Translated by Tep Meng Khean ◆ Edited by Youk Chhang ◆ Graphic by Kim Sovanndany ◆ Cover and Book design by Youk Chhang and Kim Sovanndany ◆ Printed in Cambodia, 2007 ◆ Copyright ◆

មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា
Searching for the truth.
Documentation Center of Cambodia
P.O. Box 1110, Phnom Penh, Cambodia
Tel.: + 855 (23) 211-875
Fax.: + 855 (23) 210-358
Email: dccam@online.com.kh
Homepage: www.dccam.org

DISCLAMER

The views expressed in this paper are solely those of the author.
ទស្សនៈបញ្ចេញនៅក្នុងសៀវភៅនេះ គឺរបស់អ្នកនិពន្ធតែម្នាក់គត់ ។

ISBN-10: 99950-6-08-6

លសខអ-១០: ៩៩៩៥០-៦-០៨-៦

ISBN-13: 978-99950-60-08-4

លសខអ-១៣: ៩៧៨-៩៩៩៥០-៦០-០៨-៤

Printed in Cambodia

ចំពោះឪពុករបស់ខ្ញុំ ដែលជាដើមហេតុនាំឲ្យខ្ញុំសរសេរសៀវភៅនេះ
និងចំពោះ ហ្សីតង់ហ្សាលី ដែលធ្វើឲ្យសៀវភៅនេះអាចចេញផ្សាយបាន ។

សេចក្ដីថ្លែងអំណរគុណ

តាមយោបល់របស់លោក E.H.Carr ថា ន័យរួមគឺត្រូវពិនិត្យមើលប្រវត្តិសាស្ត្រទុកដូចជាចង្កោមមួយនៃព្រឹត្តិការណ៍ទាំងឡាយដែលត្រូវមើលបញ្ជាក់ឲ្យដឹងខុសត្រូវមែនឬមិនមែន ៈ “ព្រឹត្តិការណ៍ទាំងឡាយ ដែលបង្ហាញឲ្យប្រវត្តិវិទូដឹង-ឯកសារផ្សេងៗ សិលាចារឹក ។ល ។ គឺដូចជាត្រីនៅលើតុអ្នកលក់ត្រីអ៊ីចឹង ។ ប្រវត្តិវិទូជ្រើសរើសវាហើយនាំមកផ្ទះ រៀបចំធ្វើម្ហូប និងផ្សំគ្រឿងគ្រៅត្រីទាំងនោះទៅតាមលំនាំរបស់វា” ។ លោក Carr បានជំទាស់ប្រកបដោយវិចារណញ្ញាណចំពោះមូលកភាព (ភាពសមហេតុសមផល) នៃយោបល់នេះ ។ ដូច្នេះ តើអ្វីទៅជាព្រឹត្តិការណ៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្រមួយ? ។ តាមការពិត ព្រឹត្តិការណ៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្រមួយពុំត្រូវចាត់ទុកថាវាមិនប្រែប្រួលនោះទេ ពីព្រោះប្រវត្តិវិទូបានវិនិច្ឆ័យពីរឿងនោះដូច្នេះ ។ ដូចជា“សង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនលើកទីបី” បញ្ហាគឺមានលក្ខណៈខុសគ្នាតិចតួច ប៉ុន្តែ នៅមានលក្ខណៈជាសារវន្តដដែល ។ លក្ខណៈពិបាកសំខាន់បំផុតពុំមែនស្ថិតនៅត្រង់ចរិតដែលប្រែប្រួលទៅតាមទម្លាប់នៃជនម្នាក់ក្នុងការជ្រើសរើសព្រឹត្តិការណ៍មួយក្នុងចំណោមភាពសម្បូរហួសហេតុនៃព្រឹត្តិការណ៍ផ្សេងៗឡើយ តាមធម្មតាព័ត៌មានទាំងឡាយកម្ររកបានណាស់ ។ បណ្ដារដ្ឋាភិបាលរបស់ចិន វៀតណាម និងកម្ពុជា យល់ព្រមឲ្យផ្សព្វផ្សាយជាសាធារណៈតែឯកសារផ្សេងៗដែលស្រាល់ជ្រើសដោយដិតដល់ ហើយដែលអាចបម្រើបុព្វហេតុរបស់គេប៉ុណ្ណោះ ។ វាជាការឥតប្រយោជន៍ដែលសង្ឃឹមថា រដ្ឋាភិបាលទាំងនោះបើកបណ្ណសារដ្ឋានរបស់ខ្លួនឲ្យប្រវត្តិវិទូឯករាជ្យចូលស្រាវជ្រាវ ។

ខ្ញុំចាប់ផ្ដើមសរសេរអ្វីដែលមានការទាក់ទងដំបូងអំពីសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនលើកទីបីនេះ ដែលមិនទាន់គ្រប់សព្វដោយសារតែឥទ្ធិពលនៃព្រឹត្តិការណ៍ផ្សេងៗ ជាមួយនឹងការដឹងព្វដោយពេញលេញពីព្រំដែនទាំងនោះ ។ ខ្ញុំប្រហែលជាអ្នកចូលទៅកៀកបំផុតនឹងព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់ ដើម្បីប្រមើលមើលហេតុការណ៍ទាំងឡាយប្រកបដោយលក្ខណៈស្របតាមភាពពិតដែលត្រូវតែមានជាចាំបាច់ ប៉ុន្តែខ្ញុំមាន(សម្រាប់ប្រើប្រាស់) នូវអ្វីដែលអាចឲ្យប្រយោជន៍ដ៏ជាក់លាក់មួយលើបណ្ដាប្រវត្តិវិទូជំនាន់ក្រោយ ។ ក្នុងអំឡុងពេលដប់ប្រាំឆ្នាំ ខ្ញុំគឺជាសាក្សីដែលបានឃើញនឹងភ្នែកនូវឈុតឆាកខ្លះៗនៃសោកនាដកម្ម ។ម្យ៉ាងទៀត ខ្ញុំបានជួបសន្ទនាជាមួយ“តួឯក”សំខាន់ៗ ព្រមទាំងអ្នកសង្កេតការណ៍បរទេសយ៉ាងច្រើនអំពីជម្លោះនៅឥណ្ឌូចិនផង ។ សំណាងដ៏ធំរបស់ខ្ញុំគឺខ្ញុំមានលទ្ធភាពចូលដល់ប្រភពព័ត៌មានផ្សេងៗដោយគ្មានឧបសគ្គ ។ ដូច្នេះ ខ្ញុំអាចប្រមាណដឹងមុនអំពីការគន់គូរដែលទទួលសារភាព មិនកើត, ល្បិចកលសម្ងាត់ផ្សេងៗ ដែលនឹងក្លាយទៅជាដើមហេតុដំបូងនៃការផុតបញ្ឆេះឲ្យមានជម្លោះ ។ វាធ្វើឲ្យមានសង្ឃឹមឡើងវិញដែលសង្កេតឃើញថា ក្នុងការប្រយុទ្ធតស៊ូដ៏ននះននៀល ហើយហាក់ដូចជាគ្មានការសម្របសម្រួលដែលនាំឲ្យជាប់ដៃវាងបណ្ដា“មិត្ត”ពីយូរមកហើយ និងអ្នកទទួលខុសត្រូវខ្លះទាំងវៀតណាម ក៏ដូចចិនឬកម្ពុជាកាលបើមានឱកាសអាចធ្វើការសន្ទនាជាឯកជន ដើម្បីសម្ដែងពីការមិនទុកចិត្តខ្លះៗស្ដីពីមូលកភាព (ភាពសម

ហេតុផល) នៃជំហររបស់ប្រទេសគេរៀងៗខ្លួន ថែមទាំងចាប់ផ្ដើមធ្វើការរិះគន់ខ្លួនឯងមួយផង ។ សៀវភៅនេះជំពាក់គុណយ៉ាងសម្បើមចំពោះអ្នកទទួលខុសត្រូវអនាមិកទាំងនោះ ដែលមិនរួញរានឹងរំលែកឲ្យខ្ញុំនូវព័ត៌មានផ្សេងៗ ដែលផ្ដល់ប្រយោជន៍យ៉ាងខ្លាំងចំពោះរដ្ឋាភិបាលរបស់ខ្លួន ។ ខ្ញុំសូមសម្ដែងនូវការដឹងព្រះគុណ ដោយឡែកចំពោះសម្ដេចព្រះ នរោត្តម សីហនុ ដែលមានបន្ទូលរៀបរាប់ប្រាប់ខ្ញុំដ៏វែងអន្លាយស្ដីពីជីវិតរបស់ព្រះអង្គដែលចម្លែកខុសគ្នាគ្រប់ចំណុចទាំងអស់ ។ ឥស្សរជនជាច្រើនរូប ដែលខ្ញុំបង្ហាញក្នុងសៀវភៅនេះ មិនសំចៃពេលវេលារបស់គាត់សម្រាប់ខ្ញុំទេ ហើយបានរួមវិភាគទានតិចតួចក្នុងការបង្ហាញផ្លូវដល់ការស្រាវជ្រាវរបស់ខ្ញុំដោយរបៀបផ្សេងៗ ។ នៅពេលនេះ ខ្ញុំសូមសម្ដែងនូវការដឹងគុណជាពន្លឺក ។

លោក សេត លីបស្គី និងលោក វីល្លីយ៉ាំ ស្ហាវក្រូស គឺជាអ្នកផ្ដើមគំនិតឲ្យសរសេរសៀវភៅនេះមុនគេ ។ អ្នកទាំងពីរបានជំរុញឲ្យខ្ញុំចាប់ផ្ដើមធ្វើការនិពន្ធសៀវភៅនេះឡើង ។ និពន្ធនាយករបស់ខ្ញុំ លោក ដឺរេក ដេវីស បានលើកទឹកចិត្តខ្ញុំ ដោយយល់ព្រមផ្ដល់ឲ្យខ្ញុំនូវការឈប់សម្រាកជាបណ្ដោះអាសន្នមួយចំនួនប្រាំមួយខែ ដើម្បីបើកឱកាសឲ្យខ្ញុំបំពេញកិច្ចការស្រាវជ្រាវរបស់ខ្ញុំ ។ ខ្ញុំក៏ជំពាក់គុណចំពោះ Research School of Pacific Studies (នៃសាកលវិទ្យាល័យជាតិនៅអូស្ត្រាលី) ផងដែរ ហើយជាពិសេសចំពោះលោក ដេវីដ ម៉ារ ដែលយល់ព្រមផ្ដល់ឲ្យខ្ញុំនូវអាហារូបករណ៍សម្រាប់ការស្រាវជ្រាវមួយ បើគ្មានអាហារូបករណ៍នេះទេ ចំណែកជាប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏ជាក់លាក់នៃកិច្ចការនេះនឹងពុំអាចនាំទៅដល់ទីបញ្ចប់បានឡើយ ។

មិត្តភក្ដិនិងសហសេវិកយ៉ាងច្រើន, អ្នកឯកទេសខាងបញ្ហាអាស៊ីភាគអាគ្នេយ៍និងអ្នកការទូតបានអានសង្កាត់អត្ថបទសរសេរដៃរបស់ខ្ញុំខ្លះៗ ហើយបានចារមកខ្ញុំវិញនូវសេចក្ដីអធិប្បាយនិងមតិណែនាំដ៏មានតម្លៃផ្សេងៗ ។ វាទំនងជា គ្មានអ្នកណាម្នាក់ក្នុងចំណោមអ្នកទាំងនោះនឹងយល់ស្របជាមួយនឹងសេចក្ដីសន្និដ្ឋានទាំងមូលរបស់សៀវភៅនេះឡើយ ហើយខ្ញុំនឹងមិនទើសទាល់ក្នុងការរៀបរាប់ឈ្មោះអ្នកទាំងនោះដោយពេញលេញដែរ ។

ខ្ញុំសូមសម្តែងកតញ្ញូតាចំពោះលោក

Graham Aliband, Desaix Anderson, Alain et Michèle Archambault, Jan Austin, Dorothy Avery, Jacques Beaumont, Elizabeth Becker, Stanley Bedlington, Madhu Bhaduri, Chanthou Boua, Mohammed Bouabid, Lyall Breckon, Terry Breese, Richard Breeze, Fred Brown, Raymond Burghardt, James Burnet, Timothy Carney, David Chandler, Parris Chang, Helen Chauncey, Michael Chinoy, Kraisak Choonhavan, Evelyn Colbert, Shyamala Cowsik, Maryse Daviet, Patrice et Brigitte de Beer, Philippe Devillers, Neelam Dhamija, Nguyen Huu Dong, Michael Eiland, David Elliott, Donald Emmerson, Harold Evans, Philippe Franchini, John Girling, Banning Garrett, Jim Gerrand, Tushar et Rajeshwari Ghose, William Gleysteen, Donald Gregg, Wang Gungwu, Sandor Gyori, Harry Harding, Lilian Harris, Barbara Harvey, David Hawk, Bob Hawkins, Hollis Hebbel, Stephen Heder, Bill et Peggy Herod, Murray et Linda Hiebert, Richard Horne, Mario Iseppi, Raphael Iungerich, Stephen Johnson, Paul et Sophie Quinn-Judge, Jérôme Kanapa, Stanley Karnow, Kasem Kasemiri, Henry Kenny, Donald Keyser, Ben Kiernan, Allen Kitchens, Tommy Koh, Gabriel Kolko, Charles Lahiguera, Dennison Lane, James Lilley, Michael Lombardo, Michel Lummoux, Steve Lyne, John MacAuliff, Jamie Mackie, A. Madhavan, Kishore Mahbubani, Abdul Majid, Robert Manning, Glenn May, John McBeth, George McQuillen, Charles Meyer, Atsuo Miyake, John Mohanco, Don Oberdorfer, Jean-Christophe Oberg, Bill O'Malley, Roland-Pierre Paringaux, Arun Phanupong, Douglas Pike, Jonathan Pollack, Gareth Porter, Mark Pratt, Kailash Puri, Ken Quinn, Dragoslav Rancic, Sean Randolph, K. Ranganathan, David Reese, Philippe Richer, Robert Ross, Daniel Roussel, Malcolm Salmon, Kernial Sandhu, Renji Sathiah, Turid Sato, Jean Sauvageot, Tonia Shand, Robert Shaplen, Frank Sieverts, Amarjit et Bhagwant Singh, Pami Singh, Richard Solomon, Daniel Southerland, Simon et Elise Spivak, Michel Strulovici, Roger Sullivan, Robert Sutter, Frank Tatu, CarlyleThayer, Jerry Tinker, William Turley, Lorenzo et Adriana de Vignal, Sarasin Viraphol, Jusuf Wanandi, Steve Wasserman, William Wilmott, Joseph Winder, William Wise, Leonard Woodcock, Maria Zammit.

ខ្ញុំខ្លោចផ្សាក្នុងចិត្តចំពោះមរណភាពដ៏គួរឲ្យឈឺចាប់របស់លោក ដេនហ្សិល កែរីស, ប្រាវើស កុមារ និង ស. ស៊ីវ៉ារ៉ាម៉ាគ្រីស្នាន់ ដែលបានជួយជ្រោមជ្រែងខ្ញុំយ៉ាងខ្លាំង ប៉ុន្តែ គាត់លែងមានជីវិតដើម្បីបានឃើញផ្លែផ្កានៃការលើកទឹកចិត្តរបស់គាត់ទៀតហើយ ។

ខ្ញុំជំពាក់គុណយ៉ាងច្រើនចំពោះលោក លីន ណេសប៊ីត ដែលបានជួយទំនុកបម្រុងយ៉ាងសប្បុរស ដើម្បីឲ្យបានសម្រេចក្នុងការបោះពុម្ពផ្សាយសៀវភៅនេះ និងចំពោះអ្នកទទួលបោះពុម្ពផ្សាយរបស់ខ្ញុំ ម៉ារីអា វ៉ាណា ភ៊ារង់ ដែលបានណែនាំខ្ញុំដោយអំណត់ចប់ចុងចប់ដើមក្នុងដំណើរបញ្ចប់សៀវភៅសរសេរដោយដៃដ៏ពិបាក ។ ពិតណាស់ សៀវភៅនេះនឹងមិនត្រូវបានសរសេរឡើយ បើគ្មានលោក អាមីត និង លោក អតេស្ហ ដែលត្រូវបាត់បង់ឪពុករបស់ខ្លួនក្នុងរយៈពេលមួយយូរលង់មកហើយ ។

ប្រវត្តិរបស់អ្នកនិពន្ធ

លោក ណាយ៉ាន់ ចាន់ដា (*Nayan Chanda*) *កើតក្នុងឆ្នាំ១៩៤៦ នៅប្រទេសឥណ្ឌា ។ បន្ទាប់ពីបានសិក្សាមុខវិជ្ជាប្រវត្តិសាស្ត្រនៅទីក្រុងកាល់គុត្តា* (*Calcutta*) *និងទីក្រុងប៉ារីសរួចមក នៅឆ្នាំ១៩៧៤ គាត់បានក្លាយទៅជាអ្នកឆ្លើយឆ្លងព័ត៌មានរបស់ទស្សនាវដ្តី “សេដ្ឋកិច្ចចុងបូព៌ា”* (*Far Eastern Economic Review*) *សម្រាប់ឥណ្ឌូចិន និងបានតាំងស្នាក់ការនៅទីក្រុងព្រៃនគរបច្ចុប្បន្នគឺក្រុងហូជីមិញ ។ អត្ថបទផ្សេងៗរបស់លោកត្រូវបានចុះផ្សាយក្នុងសារព័ត៌មានធំៗរបស់ពិភពលោកដូចជាកាសែតញូវយ៉កថែម* (*New York Times*), *កាសែតវ៉ាស៊ីនតោនប៉ុស្ដិ៍* (*Washington Post*), *កាសែតឡឺម៉ុង* (*Le Monde*) *និង ឡឺម៉ុង ឌីប្លូម៉ាទិក* (*Le Monde Diplomatique*) *ជាដើម ។*

តាំងពីឆ្នាំ១៩៨៤ លោក ណាយ៉ាន់ ចាន់ដា បានដឹកនាំការិយាល័យចាត់ការរបស់ទស្សនាវដ្តី “សេដ្ឋកិច្ចចុងបូព៌ា” ប្រចាំនៅក្រុងវ៉ាស៊ីនតោន ។

មាតិកា

សេចក្តីថ្លែងអំណរគុណ

ប្រវត្តិរបស់អ្នកនិពន្ធ

បណ្តាបុគ្គលដែលមានតួនាទីសំខាន់ៗក្នុងសៀវភៅនេះ

សេចក្តីផ្តើម : ខាំងនងធ្លាក់ចុះ ១

១. ភាពជាសត្រូវនឹងគ្នាដំបូង ៩

- សម្តេច ព្រះនរោត្តម សីហនុ : ម៉ោងនៃជ័យជម្នះ ៤៣

២. ដង្កូវនាង និង កណ្តុរ ៥៣

៣. មនុស្សដែលគេមិនស្គាល់ម្នាក់ឈ្មោះ ប៉ុល ពត ៨៣

- សម្តេច ព្រះនរោត្តម សីហនុ : ចាកចេញពីឆាកនយោបាយ ១១៧

៤. ការផ្លាស់ប្តូរទិសដៅដោយប្រវត្តិសាស្ត្រ ១២៣

៥. ជំនោរខ្យល់ពីទិសខាងលិច ១៥៥

៦. ខ្យល់ខាងកើតមានប្រៀបជាង ១៩៣

៧. ភាពស្ងប់ស្ងាត់មុនខ្យល់ព្យុះ ២១៧

- សម្តេច ព្រះនរោត្តម សីហនុ : ក្នុងគុកខ្មែរក្រហម ២៥៧

៨. ការអុជអាលឲ្យរីតតែមានរឿងធំ ២៦៣

៩. Yankee ត្រឡប់មកវិញ ៣០៣

- សម្តេច ព្រះនរោត្តម សីហនុ : រួចផុតពីគ្រោះថ្នាក់ ៣៤០

១០. ណូអែលក្រហម ៣៤៩

១១. ឥណ្ឌូចិន : នៅពេលណាទើបមានសន្តិភាព ៤០៣

អវសានកថា ៤៥៣

កាលប្បវត្តិសំខាន់ៗ ៤៥៧

ប្រភពឯកសារសំអាង ៤៦២

បណ្ដាបុគ្គលដែលមានតួនាទីសំខាន់ៗក្នុងសៀវភៅនេះ

ប៊ីកញ្ញូ ប្រ៊ីហ្សីនស្គី	*ទីប្រឹក្សាសន្តិសុខជាតិរបស់លោកប្រធានាធិបតី ហ្ស៊ីមី ខាធ័រ (ប្រធានាធិបតីសហរដ្ឋអាមេរិក ១៩៧៧-១៩៨១)*
តេង ស៊ាវពីង	*អនុប្រធានបក្សកុម្មុយនីស្តចិន*
ហាន នានឡុង	*អនុរដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសចិន*
ហេង សំរិន	*ប្រធានក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋនៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា*
វ៉ាង ទុង	*និពន្ធនាយកកាសែតញ៉ានហ្សិនរបស់បក្សកុម្មុយនីស្តវៀតណាម*
រីឆាដ ហូលប្រ៊ូក	*អនុរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសអាមេរិកទទួលបន្ទុកកិច្ចការអាស៊ីខាងកើត និង ប៉ាស៊ីហ្វិក*
ហ្វា គួហ្វេង	*ប្រធានបក្សកុម្មុយនីស្តចិន*
ហួង ហួ	*រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសចិន*
អៀង សារី	*ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី និងជារដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសនៃរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ*
ខៀវ សំផន	*ប្រធានគណៈប្រធានរដ្ឋនៃកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ*
គ្រៀងសាក់ ឆូម៉ាណន្ត	*នាយករដ្ឋមន្ត្រីថៃ*
លី ស៊ាននាន	*ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីចិន*
ឡេ យន់	*អគ្គលេខាបក្សកុម្មុយនីស្តវៀតណាម*
ឡេ ឌឹកថូ	*សមាជិកការិយាល័យនយោបាយនៃបក្សកុម្មុយនីស្តវៀតណាម*
ឡេ ថាញ់ងី	*ប្រធានគណៈកម្មការផែនការរបស់វៀតណាម*
ង្វៀន កូថាច់	*រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសវៀតណាម*
ផាន់ ហៀន	*អនុរដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសវៀតណាម*
ផាំ វ៉ាន់ដុង	*នាយករដ្ឋមន្ត្រីវៀតណាម*
ប៉ុល ពត	*អគ្គលេខាបក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា*
នរោត្តម សីហនុ	*អតីតព្រះប្រមុខរដ្ឋកម្ពុជា*
សោ ភឹម	*លេខាបក្សភូមិភាគបូព៌ានៃកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ*
សូផានុវង្ស	*ប្រធានាធិបតីនៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតប្រជាធិបតេយ្យឡាវ*
ស៊ីរុស វ៉ាន់ស៍	*រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសអាមេរិកាំង*
វ៉ី ង្វៀងយ៉ាប	*រដ្ឋមន្ត្រីការពារប្រទេសវៀតណាម*
ឡេអូណាដ វូដខូក	*ឯកអគ្គរដ្ឋទូតអាមេរិកាំងប្រចាំប្រទេសចិន*

សេចក្តីផ្តើម
ទាំងននធ្លាក់ចុះ

ប្រហែលនេះជាដោគវាសនានៃយប់ថ្ងៃទី២៩ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ហើយ ដែលភាពអន្ធការបានគ្របដណ្តប់មកលើក្រុងព្រៃនគរទាំងមូល ។ នៅម៉ោង៦និង៣០នាទីយប់ អគ្គិសនីត្រូវដាច់ហើយបានពន្លិចអ្វីៗទៅក្នុងភាពងងឹតសូន្យសុងទាំងអស់ ហាក់ដូចជាជួយបិទបាំងភាពអាម៉ាស់ និងបរាជ័យរបស់ទីក្រុងនេះអ៊ីចឹង ។ ពីលើដំបូលរាបស្មើនៃសណ្ឋាគារ «កាវ៉ាវែល» ក្រោមភ្លៀងរលឹមស្រិចៗត្រជាក់ស្រេង ខ្ញុំឈរគយគន់ទីក្រុងព្រៃនគរដែលនៅគង់វង្សនារាត្រីចុងក្រោយនេះ ។ ឧទ្ធម្ភាគចក្រធំៗរបស់អាមេរិកាំង ដែលបញ្ចេញសំឡេងលាន់ទ្រហឹងគួរឲ្យព្រឺខ្លាច បានហោះសំកាំងលើអាកាសមួយរយៈខ្លី មុននឹងបន្ទាបខ្លួនចុះលើដំបូលអគារនានារបស់ទីក្រុង ដើម្បីនាំយកអាមេរិកាំងចុងក្រោយនិងសហការីជាតិវៀតណាមមួយចំនួនឆ្ពោះទៅកាន់នាវាធំៗនៃកងនាវាចរទី៧របស់សហរដ្ឋអាមេរិក ដែលបោះយុថ្កានៅកណ្តាលសមុទ្រចិនភាគខាងត្បូង ។ ពីរបីនាទីក្រោយមកយន្តហោះទាំងនេះបានបោះពួយទៅក្នុងលំហមេឃកប់បាត់ក្នុងពពកឆ្ងាយទៅៗ ដោយបន្សល់សំឡេងឮខ្ទ័ររណ្តំពេញផ្ទៃអាកាសទៅក្នុងពេលយប់ដ៏ក្រៀមក្រំនេះ ។

នៅខាងក្រោម ទីក្រុងដែលលិចបាត់ក្នុងភាពងងឹតចាក់ភ្នែកមិនយល់ និងស្ងាត់សូន្យឈឹង ហើយដែលគេប្រសិទ្ធនាមថា «គ្រាប់គជ់បូព៌ាទិស» ប៉ុន្តែគេក៏ហៅ «ព្រៃនគរទីក្រុងស្រីពេស្យា»ដែរនោះ នៅកំពុងទន្ទឹងរង់ចាំអ្នកដែលវាយឈ្នះរបស់ខ្លួន ។ អគារខ្ពស់ៗបានលេចរូបរាងឡើងជាស្រមោលស្ងុងៗ នៅឯនាយជើងមេឃ ពន្លឺបានចាំងភ្លឺរន្ទាលដោយសារការផ្ទុះនៃគ្រាប់រ៉ុក្កែតនិងពន្លឺចិញ្ចាចនៃការឆេះឃ្លាំងផ្ទុកគ្រាប់រំសេវនៅចំណតអាកាសយានតាន់ សឺនញ៉ិក ។ មហាវិថីឡេឡូយ និងវិថីទុយដូ មានពន្លឺជះបំភ្លឺមួយភ្លែតៗដែរដោយសារភ្លើងហ្វារនៃរថយន្តរបស់នាយទាហាននិងអ្នកមានៗវៀតណាម រួមជាមួយក្រុមគ្រួសារកំពុងបើកយ៉ាងលឿនដូចព្យុះសំដៅទៅកាន់កាណូតជាច្រើនគ្រឿងដែលកំពុងរង់ចាំ តាមមាត់ទន្លេនៃក្រុងព្រៃនគរ ។ ទិដ្ឋភាពទាំងនេះគឺជាការប្រែប្រួលចុងក្រោយបំផុតនៃភាពកោលាហលមួយ ដែលគ្របមកលើភាគខាងត្បូង ចាប់តាំងពីការដួលរលំទៅនៃទីក្រុងវ៉េនិងដាណាង កាលពីខែមីនាកន្លងមក ។

ការរត់គេចខ្លួនយ៉ាងស្លន់ស្លោចេញពីមុខផ្ទាំងរលកកុម្មុយនីស្តបានមកទើរត្រឹមរបងចម្រឹងដែករបស់ស្ថានទូតអាមេរិកាំង ។ នៅទីនោះ នាពេលក្បាលព្រលប់ ខ្ញុំអាចមើលឃើញជនជាតិវៀតណាមរាប់រយនាក់ឡើង ប្រយិតប្រតោងរបងដែកដោយគ្រវីបង្ហាញក្រដាសស្នាមផ្សេងៗ (អត្តសញ្ញាណប័ណ្ណ លិខិតបញ្ជាក់ និងបាច់ប្រាក់ដុល្លារ) អង្វរសុំចូលក្នុងបរិវេណស្ថានទូតដើម្បីឡើងទៅខាងលើជិះឧទ្ធម្ភាគចក្រដែលសំចតនៅលើដំបូលរាបនៃអគារនោះ ។ ពេញរយៈពេលមួយថ្ងៃ អ្នកទាំងនេះបានវាយដំទាញគន្ត្រាក់ទ្វារចម្រឹងដែក ដែលបិទចាក់ដោយសោត្រដោក និង

យាមការពារដោយក្រុមទាហានម៉ារីនអាមេរិកាំងមានអាវុធគ្រប់ដៃ ។ នៅពេលនេះការខូចទឹកចិត្តបានរាលដាលខ្លាំងឡើងៗ ។ អ្នកឯទៀតៗដែលមានរាប់រយនាក់នោះបានទៅប្រមូលផ្តុំនៅក្នុងប្រឡោះជណ្តើរនៃអគារផ្សេងៗដែលបម្រុងទុកសម្រាប់ការឲ្យចេញដំណើរបន្តទៅទៀត ប៉ុន្តែ ពេញមួយរាត្រីសេចក្តីសង្ឃឹមបានរលត់បន្តិចម្តងៗដូចជាភ្លើងទៀនដែលឆេះខ្សោយទៅៗរហូតរលត់ភ្លឹប ។

វាមានកាលៈទេសៈជាច្រើន ដែលប្រវត្តិសាស្ត្រប្រែទៅជាមានដំណើរកាន់តែលឿនយ៉ាងគំហុក ហើយនេះគឺជាកាលៈទេសៈមួយក្នុងចំណោមកាលៈទេសៈទាំងនោះ ។ ការដោះស្រាយបញ្ចប់បញ្ហាបានវិវត្តទៅមុខយ៉ាងលឿនទប់មិនឈ្នះ ។ នៅថ្ងៃទី១០ ខែមីនា កាលបើកងទ័ពវៀតណាមខាងជើង ដែលដឹកនាំបញ្ជាដោយឧត្តមសេនីយ៍ វ៉ាន់ ទៀងយុង វាយប្រហារទៅលើបានមេធួត ក្នុងតំបន់សម្បូរភ្នំភាគកណ្តាលគឺរបបរបស់ ង្វៀន វ៉ាន់ធីវទាំងមូលដែលញ័រខ្លាចនៅតាមមូលដ្ឋាននានារបស់ខ្លួន ។ ក្នុងការវាយប្រហារជាថ្មីដ៏អង់អាចក្លាហានអស្ចារ្យរបស់កុម្មុយនីស្តនេះ កម្រមានអ្នកសម្គាល់ឃើញអ្វីដែលត្រូវតែឃើញ “ការចាប់ផ្តើមនៃទីបញ្ចប់”ណាស់ បន្ទាប់ពីកងទ័ពវៀតណាមខាងជើងវាយដណ្តើមបានខេត្តភួកឡុងនៅខែមករា ។ នៅចំពោះការបបួលច្បាំងគ្នាថ្មីនេះ ធីវបានផ្លាស់ប្តូរវិធីសាស្ត្ររបស់គាត់ទាំងស្រុង ៈ លែងវាយប្រយុទ្ធដើម្បីដីមួយចំអាមៗទៀតហើយ ។ គាត់បានបញ្ជាឲ្យដកថយតាមក្បួនយុទ្ធសាស្ត្រពីប្លេគូ និង កន់ទុម នៅតំបន់ខ្ពង់រាប និងឲ្យកងឯកភាពដ៏ឆ្នើមមួយចាកចេញពីទីក្រុងវេ ។ លទ្ធផលគឺការបាក់បែកទាំងផ្ទាំងដូចទឹកធ្លាយទំនប់ ។ កងទ័ពវៀតណាមខាងត្បូងបានបែកខ្ញែកគ្នារប៉ាត់រប៉ាយក្នុងសភាពច្របូកច្របល់ទាំងស្រុង ។ តែក្នុងចន្លោះបីសប្តាហ៍ ទីក្រុងវេ, ដាណាង, ញ៉ាត្រាង និងភាគខាងត្បូងទាំងមូលបានដួលរលំដូចវិមានសាងសង់ពីសន្លឹកបៀមួយដូច្នោះដែរ ។

នៅដើមខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ រង្វង់ហ៊ុមព័ទ្ធបានរួមតូចមកនៅជុំវិញទីក្រុងព្រៃនគរ ។ អាមេរិកាំងបានបង្កើនល្បឿនក្នុងការផ្គត់ផ្គង់គ្រឿងសាស្ត្រាវុធតាមផ្លូវអាកាសព្រមពេលគ្នានឹងការជម្លៀស បុគ្គលិក និងមិត្តភក្តិជាតិវៀតណាមរបស់ខ្លួនចេញទៅក្រៅដែរ ។ ការវាយប្រយុទ្ធដណ្តើមក្រុងព្រៃនគរបានចាប់ផ្តើមនៅថ្ងៃបន្ទាប់ពីការរត់ភៀសខ្លួនរបស់ប្រធានាធិបតី ង្វៀង វ៉ាន់ធីវ តាមយន្តហោះC.118មួយគ្រឿងនៃកងអាកាសចរណ៍អាមេរិកាំង ។ នៅពេលព្រឹកព្រហាមថ្ងៃទី២៧ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ខ្ញុំត្រូវដាស់ឲ្យភ្ញាក់ពីដំណេកទាំងភ័យញ័រដើមទ្រូង ដោយសារការផ្ទុះនៃគ្រាប់រ៉ុក្កែតទីមួយរបស់ក្រុមកុម្មុយនីស្តដែលបាញ់មកលើទីក្រុងព្រៃនគរ ធ្លាក់ចំសណ្ឋាគារម៉ាហ្សេស្ទិកក្បែរកន្លែងខ្ញុំស្នាក់នៅ ។ នៅថ្ងៃទី២៨ ខែមេសា អ្នកបើកយន្តហោះវៀតណាមម្នាក់ (តាមពិតជាភ្នាក់ងារកុម្មុយនីស្ត) ដែលកាលពីមុនធ្លាប់មានកេរ្តិ៍ឈ្មោះល្បីល្បាញដោយសារបានទម្លាក់គ្រាប់បែកទៅលើវិមានប្រធានាធិបតីនោះ បានត្រឡប់មកវាយប្រហារលើមូលដ្ឋានជើងអាកាស តាន់ សឺនញឹក វិញ ។ ការឆ្មក់វាយបង្កិនបង្ហោចនេះបូកបន្ថែមនឹងការផ្លោងគ្រាប់រ៉ុក្កែតនិងគ្រាប់កាំភ្លើងធំដែលពុកាន់តែជិតឡើងៗនោះ នៅទីបំផុត ត្រូវបានរំពឹងថាស្ពានអាកាសមួយ នឹងត្រូវរៀបចំឲ្យដំណើរការដោយអាមេរិកាំងមិនខាន ។

ប្រតិបត្តិការ Frequent Wind របស់កងម៉ារីនអាមេរិកនៅពេលរសៀលថ្ងៃទី២៩ ខែមេសា ដើម្បីជម្លៀសមនុស្សចេញតាមឧទ្ធម្ភាគចក្រអាមេរិកាំង និងវៀតណាមបានត្រូវកាត់ផ្ដាច់នៅព្រឹកថ្ងៃទី៣០ ខែមេសា ។ ពីលើដំបូលសណ្ឋាគារការ៉ាវែល គេអាចមើលឃើញរថក្រោះវៀតណាមខាងជើងកំពុងរុលមកមុខរបៀបជាជួរដូចហ្វូងស្រមោចដើរតាមផ្លូវជាតិលេខ១ដែលភ្ជាប់ទីក្រុងបៀនហ៊ា មកទីក្រុងព្រៃនគរ ។ ខ្ញុំបានកន្ទែងស្រួលអង្គុយមើលដោយមិនបាំងភ្នែក នៅពេលដែលឧទ្ធម្ភាគចក្រដាច់ពីគេឯងមួយបានលេចធ្លោឡើងពីផ្ទៃមេឃពណ៌ប្រផេះ ហោះមកបន្ទាបខ្លួនចុះលើដំបូលរាបស្មើនៃស្ថានទូតអាមេរិកាំង ។ ប៉ុន្មាននាទីក្រោយមក យន្តហោះបានដឹកយកទាហានម៉ារីនចុងក្រោយដែលនៅយាមការពារស្ថានទូតចេញទៅបាត់ ។ ដោយបត់យ៉ាងគំហុក ដើម្បីចៀសពីបង្គោលប៉មប៉ុស្តិ៍ប្រៃសណីយ៍ ឧទ្ធម្ភាគចក្របានយកកម្ពស់ត្រង់ឡើងទៅលើហោះពីលើទន្លេហូរកាត់ទីក្រុងព្រៃនគរ ហើយរលាយបាត់ពីក្រោយជើងមេឃខាងកើត ។ ពេលនោះគឺ ម៉ោង៧និង៣៥នាទីព្រឹក ។ ម្ភៃមួយឆ្នាំបន្ទាប់ពីការមកដល់ទីក្រុងព្រៃនគររបស់វរសេនីយ៍ទោសេ.អ៊ី.អា.ម្នាក់ ឈ្មោះ អេដវីដ ឡេនដាល ដែលមកត្រួតពិនិត្យមើលការហាត់ហ្វឹកហ្វឺនរបស់កងទ័ពមួយនៅសាធារណរដ្ឋវៀតណាមខាងត្បូង ដែលទទួលបន្ទុកជាពិសេសក្នុងការវាយប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងកុម្មុយនីស្តនោះ វាំងននបានធ្លាក់ចុះ គ្របមកលើការផ្សងព្រេងរបស់អាមេរិកាំងនៅឥណ្ឌូចិនដែរ ។

បួនម៉ោងក្រោយមក នៅក្នុងការិយាល័យដ៏ស្ងាត់ជ្រងំមួយនៃទីភ្នាក់ងារព័ត៌មានរ៉យទ័រ ដែលនៅទល់មុខវិមានប្រធានាធិបតី ខ្ញុំនៅអង្គុយវាយលិខិតទូរលេខមួយទាំងជ្រួលច្របល់ក្នុងចិត្ត ដោយរៀបរាប់ពីការលេចធ្លោឡើងនៃទង់ជ័យរបស់កុម្មុយនីស្តនៅតាមជាយក្រុងជុំវិញទីក្រុងព្រៃនគរ ។ រំពេចនោះខ្ញុំបានឮសូរសំឡេងរោទិ៍ងើងៗនៃម៉ាស៊ីន និងច្រវាក់កង់រថក្រោះមួយគ្រឿងដែលមានដោតទង់ជ័យវៀតកុង ពណ៌ខៀវ ក្រហម និងទឹកមាស កំពុងបើករុលមកមុខឆ្ពោះទៅកាន់វិមានប្រធានាធិបតី ។ ខ្ញុំស្រវាចាប់យកម៉ាស៊ីនថតរូប ហើយស្ទុះរត់ចេញពីការិយាល័យឆ្លងកាត់តាមសួនច្បារ ដែលខណ្ឌចែកការិយាល័យរបស់ រ៉យទ័រ និងវិមានប្រធានាធិបតី នៅពេលដែលរថក្រោះបានបាញ់កាំភ្លើងមួយគ្រាប់កម្ទេចចម្រឹងទ្វារដែក ហើយបើកចូលទៅក្នុងសួនឧទ្យានរបស់វិមាន ។ ទាហានជាច្រើននាក់លោតចុះពីរថក្រោះ ហើយរត់តាមជណ្ដើរឡើងទៅលើ ។ នៅទីបញ្ចប់ ពួកនោះបានបង្ហូតទង់ជ័យវៀតកុងឡើងទៅលើអាកាស ។ ទាហានទាំងនោះ បានមកដល់ចុងបំផុតនៃផ្លូវលំហូដឺមិញហើយ ហើយសង្គ្រាមត្រូវបញ្ចប់ត្រឹមនេះ ។

ត្រូវធ្វើឲ្យភាន់ភាំងដោយភាពលឿនរហ័សនៃព្រឹត្តិការណ៍ផ្សេងៗ ខ្ញុំស្ទើរតែមិនជឿថា សង្គ្រាមនៅប្រទេសវៀតណាមជាសង្គ្រាមមួយដែលខ្ញុំធ្លាប់គិតថា វានឹងរីកធំ បែរជាត្រូវចប់ភ្លាមៗអ៊ីចឹងសោះ ។ កាលពីមួយឆ្នាំមុន នៅពេលដែលខ្ញុំស្នាក់នៅទីក្រុងព្រៃនគរក្នុងឋានៈជាអ្នកឆ្លើយឆ្លងព័ត៌មានរបស់ទស្សនាវដ្ដី«សេដ្ឋកិច្ចចុងបូព៌ា» ប្រចាំឥណ្ឌូចិន ខ្ញុំដឹងប្រាកដថា កិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពក្រុងប៉ារីស ដែលរៀបចំដោយ លោក ហង់រី គីស្ស៊ីងហ្គ័រ

និង ឡេ ឌឹកថូ សមាជិកការិយាល័យនយោបាយនៃបក្សកុម្មុយនីស្តវៀតណាម តាមការពិតត្រូវគេបំភ្លេចចោលទៅហើយ ។ គេលែងអាចនិយាយពីការរំលោភបទឈប់បាញ់គ្នាទៀតហើយ ប៉ុន្តែប្រតិបត្តិការយោធាដែលមានកម្រិតព្រំដែននៅតែមាន ។ ផ្ទុយទៅវិញ គ្មាននរណាម្នាក់ រួមទាំងអ្នកយុទ្ធសាស្ត្រក្រុងហាណូយផង ពុំបានប្រមាណទុកជាមុនពីការបាក់ទ័ពរប៉ាត់រប៉ាយដូច្នេះឡើយ ។ ប៉ុន្តែ នៅពាក់កណ្តាលខែមេសា វាប្រែទៅជាជាក់ច្បាស់ណាស់ថា គេខិតទៅជិតរបត់នាំទៅរកលទ្ធផលចុងក្រោយមួយហើយ ។ តាមការឲ្យដំបូន្មានដែលតឿនបន្ទំនៃការិយាល័យនិពន្ធរបស់ខ្ញុំនៅទីក្រុងហុងកុង ខ្ញុំបានបញ្ចុះបញ្ចូលឲ្យភរិយារបស់ខ្ញុំចាកចេញពីទីក្រុងព្រៃនគរ ប៉ុន្តែខ្លួនខ្ញុំផ្ទាល់បដិសេធមិនចាកចេញទេក្នុងពេលដែលគាត់ឲ្យយោបល់ខ្ញុំពីរឿងនេះ ។ និពន្ធនាយករបស់ខ្ញុំបានសរសេរសំបុត្រមកខ្ញុំថា : “អត្ថបទមួយមានតម្លៃមិនស្មើនឹងអាយុជីវិតរបស់លោកទេ សូមលោកចាកចេញប្រសើរជាងប្រថុយគ្រោះថ្នាក់” ។ ការឆ្លើយតបរបស់ខ្ញុំ ដែលបញ្ជូនទៅហុងកុងនៅថ្ងៃទី២៥ ខែមេសា ខ្ញុំបានប្រាប់ឲ្យដឹងថា ខ្ញុំគ្មានគម្រោងចាកចេញ“មុនទីបញ្ចប់នៃព្រឹត្តិការណ៍អាក្រក់”ឡើយ ។ ប្រាំថ្ងៃក្រោយមកអ្វីៗបានមកដល់ទីបញ្ចប់មែន ។

ខ្ញុំឃើញមិត្តភក្តិវៀតណាមរបស់ខ្ញុំយ៉ាងច្រើនចាកចេញទាំងទឹកមុខស្រងូតស្រងាត់ ។ ខ្ញុំឃើញគ្រួសារជាច្រើនព្រាត់ប្រាសគ្នា នៅពេលធ្វើដំណើរចាកចោលស្រុកទាំងហ្វូងទាំងហ្វាយដ៏គួរឲ្យខ្លោចចិត្ត ។ ខ្ញុំឃើញភាពស្លុតស្លន់របស់ជនភៀសខ្លួនរាប់ពាន់នាក់ ជាអ្នករស់នៅតាមតំបន់ឆ្នេរសមុទ្រភាគកណ្តាល ដែលរត់គេចចេញពីរលកកុម្មុយនីស្ត បានមកជាប់អន្ទាក់ជាថ្មីនៅទីក្រុងព្រៃនគរវិញ ។ ការបែកខណ្ឌដ៏យូររវាងភាគខាងជើងនិងភាគខាងត្បូងបានបញ្ចប់យ៉ាងចម្លែក ។ គេឃើញអ្នកទីក្រុងព្រៃនគរប្រញាប់ប្រញាល់ទៅរោមជុំវិញរថក្រោះ T-54 របស់កងទ័ពវៀតណាមខាងជើង ហើយសាកល្បងផ្តើមធ្វើការសន្ទនាជាមួយអ្នកមកពីភាគខាងជើង ដែលមានវ័យក្មេងៗ មិនសូវនិយាយស្តី និងស្លៀកឯកសណ្ឋានពណ៌បៃតង ។ ម្នាក់ៗមានអាការៈព្រួយបារម្ភជាខ្លាំងចំពោះថ្ងៃអនាគត ប៉ុន្តែ ជាមួយការធ្វើឲ្យមានសន្តិភាពដូចដើមឡើងវិញ នៅទីបំផុត អ្វីៗទាំងអស់នឹងត្រឡប់ទៅរករបៀបរៀបរយវិញដោយខ្លួនឯង ។

ជំនឿទុកចិត្តខ្លាំងនេះ ពុំមាននៅប្រទេសកម្ពុជាជិតខាង ដែលសង្គ្រាមបានបញ្ចប់មុននេះ១៣ថ្ងៃទេ ។ ក្នុងឱកាសនៃដំណើរចុងក្រោយរបស់ខ្ញុំទៅក្រុងភ្នំពេញនៅខែមករា ឆ្នាំ១៩៧៥ មុខដង្កាប់របស់កងទ័ពខ្មែរក្រហមបានរួមរឹតមកលើរដ្ឋធានីជាថ្មី ។ សំឡេងផ្ទុះនៃគ្រាប់រ៉ុក្កែតបានធ្វើឲ្យទីក្រុងមួយដែលណែនណាន់ទៅដោយជនភៀសខ្លួនពីសង្គ្រាមជិត២លាននាក់ភ័យរន្ធត់ញាប់ញ័រលែងធ្វើអ្វីកើត ។ ខ្មែរក្រហមបានរាំងខ្ទប់ផ្លូវជាតិសំខាន់ៗដែលបែកចេញពីទីក្រុងទាំងអស់ ហើយទន្លេមេគង្គបានក្លាយទៅជាផ្លូវទាក់ទងតែមួយគត់ជាមួយពិភពខាងក្រៅ ។ ការសាកល្បងទាំងអស់សង្ឃឹមរបស់អាមេរិកាំងដើម្បីបង្កើតស្ពានអាកាសមួយសម្រាប់ដឹកស្បៀង និងប្រេងឥន្ធនៈមកឲ្យរបប លន់ នល់ មិនបានសម្រេចដូចការគ្រោងគិតឡើយ ក្រោយពេលដែលអាកាសយានដ្ឋាន

ពោធិចិនតុងទទួលរងគ្រាប់កាំភ្លើងធំរបស់បច្ចាមិត្តដែលធ្លាក់ស្រោចដូចទឹកភ្លៀង ។ ប្រធានាធិបតី លន់ នល់ ដែលស្រយុតស្រយង់ចិត្តបានចាកចេញពីប្រទេសនៅថ្ងៃទី១ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ហើយបុគ្គលិកនៃស្ថានទូតអាមេរិកាំងក៏បានចេញបន្តជាក្រោយ គឺថ្ងៃទី១២ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ។ ថ្ងៃទី១៧ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ខ្មែរក្រហមបានសម្រុកចូលមកដល់រដ្ឋធានីអាវុធភ្លួង់ទៅមុខដោយបណ្តេញប្រជាជនទាំងអស់ចេញពីទីក្រុង ។ ពីរសប្តាហ៍ក្រោយមកជនបរទេសដែលរត់ទៅជ្រកកោននៅស្ថានទូតបារាំងបានឡើងជិះប្រជ្រៀតគ្នាលើរថយន្តកាំមីញ៉ុងជាច្រើនគ្រឿង ហើយចាកចេញឆ្ពោះទៅប្រទេសថៃ ។ មួយរំពេចនោះលែងមានប្រទេសកម្ពុជាទៀតហើយ ដូចចំណុចមួយដែលឃើញកាន់តែតូចទៅៗនៅឯជើងមេឃទីបំផុតក៏រលាយបាត់សូន្យ ។

សង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនលើកទីពីរស្ទើរតែមិនទាន់ចប់ស្រួលបួលផង សង្គ្រាមទីបីក៏ប្រុងនឹងកើតមានក្នុងពេលឆាប់ៗដែរ ម្តងនេះគឺសង្គ្រាមរវាងបងប្អូននិងបងប្អូន រវាងសមមិត្តនិងសមមិត្ត ។ សត្រូវជាចក្រពត្តិទើបនឹងចេញផុតពីឆាក ចាប់ពីពេលនេះទៅ ការប្រកួតគ្នា ការមិនទុកចិត្តគ្នា ដែលមានរាប់សតវត្សរ៍មកហើយនោះ បានលេចឡើងជាថ្មី ។ ផលប្រយោជន៍ជាតិបានក្លាយទៅជាអាវុធមួយគ្រវីឡើងប្រឆាំងនឹងសមមិត្តថ្មីៗនេះម្តងទៀត ។ ប៉ុន្តែ ជម្លោះដែលរុំព័ទ្ធដោយរឿងសម្ងាត់ ដែលផាត់ពណ៌លាបម្សៅដោយវោហារសាស្ត្រសាមគ្គីភាពបដិវត្តន៍នៅពុំទាន់ចេញជាក់ស្តែងនៅឡើយ ។ នៅពេលនោះ ខ្ញុំមិនស្មានថា ខ្ញុំនឹងប្រើពេលភាគច្រើនក្នុងរយៈពេលដប់ឆ្នាំបន្ទាប់ ដើម្បីរកឲ្យបានព័ត៌មានមួយទាំងស្រុងស្តីពីជម្លោះមួយដែលមូលហេតុដំបូងៗកម្រើកឡើង នៅចំពេលដែលសន្តិភាពហាក់ដូចជាសណ្ឋិតនៅឥណ្ឌូចិនទៅហើយទេ ។ ដូចនៅលើក្រដាសថ្លុតរូបថតមួយដែរ ក្នុងដំណើរព្រាវៗរបស់ខ្ញុំក្នុងតំបន់ ការពិតដែលដំបូងមានភាពមិនច្បាស់លាស់ បានលេចឡើងសន្សឹមៗ-រណ្តៅសាកសពរាប់មិនអស់នៅប្រទេសកម្ពុជារហូតដល់ភ្នំទាបៗនៅតាមព្រំដែនចិន-វៀតណាម ដែលសាកសពជាច្រើនត្រូវរយះរយាយដោយការប្រយុទ្ធគ្នា និងការសន្ទនាជាបន្តបន្ទាប់ របស់ខ្ញុំជាមួយសាក្សីច្រើនឥតគណនា ។ ដើម្បីសាកល្បងផ្គុំផ្គុំវាឡើងវិញ ខ្ញុំបានប្រមូលចម្លើយជាសាក្សីរបស់អ្នកទទួលខុសត្រូវប្រមាណមួយរយនាក់ ទាំងមន្ត្រីផ្លូវការឬមិនផ្លូវការ និងមហាអំណាចសំខាន់ៗដែលពាក់ព័ន្ធក្នុងសោកនាដកម្មនេះ ។ សៀវភៅនេះគឺជាលទ្ធផលនៃការស៊ើបរកការពិតមួយដែលចាប់ផ្តើម១២ឆ្នាំមកហើយ ។

ការដួលរលំនៃទីក្រុងព្រៃនគរនិងក្រុងភ្នំពេញបានត្រូវបន្តដោយការប្រយុទ្ធស៊ីសាច់ហុតឈាមរវាង ក្រុមអ្នកឈ្នះដើម្បីដណ្តើមការត្រួតត្រាប្រជុំកោះនានានៅឈូងសមុទ្រថៃទៀត ។ ប៉ុល ពត មេដឹកនាំខ្មែរក្រហមដែលបានដឹងមុនពីការប្រឈមមុខមួយជាមួយវៀតណាមជាសត្រូវស្ងួពូជនោះបានដាក់ចេញជាបន្ទាន់ នូវកម្មវិធីធ្វើដំណើរទាំងបង្ខំមួយឆ្ពោះទៅកាន់លទ្ធិសង្គមនិយមដោយឆាប់រហ័សក្នុងទិសដៅធ្វើឲ្យប្រទេសកម្ពុជារឹតតែរឹងមាំឡើង ។ ការកម្ចាត់ដ៏ឃោរឃៅទៅលើអ្នកប្រឆាំងដែលសង្ស័យថាជាអ្នកមានសមានចិត្តជិតស្និទ្ធនឹងវៀតណាម បានឲ្យសញ្ញាជាមុនពីការវាយលុកដោយគ្រង់ៗទៅលើភូមិនានារបស់វៀតណាមនៅតាមព្រំដែន ។ សម្រាប់ខ្មែរក្រហម

យល់ថា ៖ នេះគឺជាកិច្ចការពារមួយត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់ ជាសង្គ្រាមមួយសម្រាប់បង្ការជាមុនទល់នឹងសត្រូវប្រវត្តិសាស្ត្រមួយដែលប្រព្រឹត្តអ្វីៗសំដៅតែ«លេបត្របាក់»កម្ពុជាប៉ុណ្ណោះ ។ ប៉ុន្តែ សម្រាប់វៀតណាមក៏ដូចគ្នាដែរ ភាពជាសត្រូវរបស់កម្ពុជាដែលលើកទឹកចិត្តដោយប្រទេសចិន បានធ្វើឲ្យនឹកឃើញអនុស្សាវរីយ៍អាក្រក់ៗឡើងវិញ ។ ហេតុអ្វីបានជាវៀតណាម មើលពុំឃើញការប៉ុនប៉ងមួយនៃសត្រូវតាំងពីដើមរៀងមក គឺប្រទេសចិនដែលចង់យកប្រទេសរបស់ខ្លួនដាក់ជាចំណុះ? ក្នុងការប្រយុទ្ធតស៊ូជាច្រើនលើករបស់ខ្លួនប្រឆាំងនឹង«អាណាចក្រកណ្តាល» (ប្រទេសចិន) ក្នុងថិរវេលាមួយពាន់ឆ្នាំកន្លងមកប្រទេសវៀតណាមហាក់ដូចជាត្រៀមខ្លួនការពារមុនរួចជាស្រេចចំពោះការគំរាមកំហែងណាមួយ ហើយចាំវាយបកទៅវិញជាដរាប ។ អ្វីៗបានដល់ទីបំផុតនៅចុងឆ្នាំ ១៩៧៧ ។ ជម្លោះបានត្រូវលាតត្រដាងឲ្យពិភពលោកដឹងក្នុងនៅថ្ងៃទី១ ខែមករា ឆ្នាំ១៩៧៨ ។ វិទ្យុភ្នំពេញ បានផ្សព្វផ្សាយជាសាធារណៈថា ប្រទេសកម្ពុជាជាអ្នករងគ្រោះពី«ការឈ្លានពានរបស់វៀតណាម» ។ ក្នុងរយៈពេល ៥ខែដែលមានជាបន្តបន្ទាប់ ការជ្រួលច្របល់បានរាលដាលទៅដល់ភាគខាងជើងទៀត ។ ការចាកចេញទាំងហ្វូងៗនៃអាណិកជនចិនពីប្រទេសវៀតណាម បានផ្តល់ឲ្យក្រុងប៉េកាំងនូវឱកាសលើកឡើងនិងបរិហារពី«ការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញ»ជនជាតិចិនដោយក្រុងហាណូយនិងពី«មហិច្ឆតាត្រួតត្រា»របស់វៀតណាមនៅឥណ្ឌូចិន ។ ការពង្រឹងសម្ព័ន្ធភាពរឹតតែជិតស្និទ្ធឡើងរវាងសូវៀតនិងវៀតណាមបានធ្វើឲ្យរឿងរ៉ាវជាប្រវត្តិសាស្ត្រនៃការគំរាមកំហែងដ៏«ឃោរឃៅ» ដែលគ្មានលក្ខណៈប្រាកដប្រជាកម្រើកឡើងវិញលើរណសិរ្សពីរគឺនៅភាគខាងជើងនិងភាគខាងត្បូង ។ តាំងពីរដូវក្តៅឆ្នាំ១៩៧៨ ប្រទេសចិនបានគ្រោងរៀបចំដាក់ទណ្ឌកម្មវៀតណាមរួចជាស្រេច ចំពោះការរមិលគុណរបស់ខ្លួនដែលធ្លាប់តែបានទទួលអត្ថប្រយោជន៍ពីការជួយឧបត្ថម្ភរបស់ចិនអស់រយៈពេលសាមសិបឆ្នាំមកហើយ ។ នៅឆ្នាំ១៩៧៩ បន្ទាប់ពីការផ្តួលរំលំសម្ព័ន្ធមិត្តខ្មែរក្រហមរបស់ខ្លួនដោយការចូលលុកលុយរបស់វៀតណាម ប្រទេសចិនអាចរក្សាទុកនូវការដាក់ទណ្ឌកម្មមួយដែលខ្លួនបានសន្យារួចមកហើយជានិច្ច ។

ចាប់ពីពេលនេះទៅ ជម្លោះរបស់ឥណ្ឌូចិនបានប្រែក្លាយទៅជារឿងដែលមានជាប់ទាក់ទងនឹងការប្រកួតប្រជែងគ្នាមិនអាចស្រាយបានរវាងសូវៀត អាមេរិក និងការប្រែប្រួលដែលកើតឡើងដោយចៃដន្យ គឺសម្ព័ន្ធភាពរវាងចិន-អាមេរិក ដែលពេលនោះកំពុងមានការរីកលូតលាស់យ៉ាងខ្លាំង ។ ផ្ទុយពីកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ខ្មែរក្រហមដែលបិទព្រំដែនរបស់ខ្លួនយ៉ាងជិតស្អិត និងពឹងផ្អែកតែលើប្រទេសចិននោះ ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៧៥ ទៅក្រុងហាណូយបានខំប្រឹងពង្រីកនយោបាយការបរទេសឯករាជ្យមួយ ដោយផ្អែកលើមូលដ្ឋាននៃការធ្វើឲ្យមានទំនាក់ទំនងស្មើភាពគ្នាជាមួយមហាអំណាចផុតលេខទាំងពីរ ។ ក្នុងអំឡុងរដូវក្តៅឆ្នាំ១៩៧៧ ប្រទេសវៀតណាមហៀបនឹងបានសម្រេចធ្វើឲ្យមានទំនាក់ទំនងផ្នែកការទូតជាមួយសហរដ្ឋអាមេរិកទៅហើយ ប៉ុន្តែការចចេសរបស់ខ្លួនដោយតម្រូវឲ្យអាមេរិកផ្តល់ជំនួយសម្រាប់ការស្តារប្រទេសឡើងវិញ បានធ្វើឲ្យគម្រោងការនោះរលាយខ្យល់ ។ មួយឆ្នាំក្រោយមក នៅពេលដែលជម្លោះមិនទាន់ចេញមុខរបស់ខ្លួនជាមួយប្រទេសកម្ពុជា និង

ចិនហៀបនឹងក្លាយទៅជាសង្គ្រាមចេញមុខមួយ និងនៅពេលដែលការខិតចូលជិតគ្នាជាមួយក្រុងវ៉ាស៊ីនតោនក្លាយទៅជាភាពចាំបាច់ខានមិនបាននោះ ប្រទេសវៀតណាមត្រូវតែលះបង់លក្ខខណ្ឌជាអាទិភាពនេះសិន ។ ប៉ុន្តែក្នុងចន្លោះពេលនោះ លក្ខណៈពិសេសផ្នែកការទូតបានប្រែក្រឡាស់អស់ ។ ដោយមិនឲ្យវៀតណាមដឹងខ្លួន ក្រុងប៉េកាំងបានប្រកាន់យកការសម្រេចចិត្ត "ផ្ដល់មេរៀនមួយ" ចំពោះប្រទេសជិតខាងនៅភាគខាងត្បូងព្រំដែនខ្លួនរួចជាស្រេច ។ មុននឹងលោតចូលទៅក្នុងការផ្សងព្រេងនេះ ប្រទេសចិនបានបង្កើនកិច្ចប្រឹងប្រែងរបស់ខ្លួនរឹតតែខ្លាំងឡើងថែមទៀត ដើម្បីសម្របសម្រួលធ្វើឲ្យទំនាក់ទំនងការទូតជាមួយសហរដ្ឋអាមេរិកមានប្រក្រតីភាពសិន ហើយការសម្រេចចិត្តរបស់ចិននេះ ក៏ស្របគ្នាយ៉ាងខ្លាំងទៅនឹងគោលដៅផ្សេងៗរបស់អាមេរិកាំងដែរ ប្រធានាធិបតី ហ្ស៊ីមីខាធ័រ និងទីប្រឹក្សាសន្តិសុខជាតិរបស់គាត់មានបំណងបញ្ចូលប្រទេសចិនក្នុងសម្ព័ន្ធភាពមួយប្រឆាំងសូវៀតខ្លាំងណាស់ ។ ហេតុនេះហើយបានជាអាមេរិកាំងសម្រេចចិត្តបោះបង់ចោលគំនិតធ្វើឲ្យមានប្រក្រតីភាពក្នុងទំនាក់ទំនងអាមេរិក-វៀតណាមមួយអន្ទើ ហើយបានជំរុញឲ្យមានការខិតចូលគ្នាជាមួយក្រុងប៉េកាំងជាសម្ងាត់វិញ ។ សាមសិបឆ្នាំក្រោយការធ្វើអន្តរាគមន៍របស់ខ្លួននៅតណ្ហចិនប្រឆាំងនឹង"លទ្ធិវាតទីនិយមចិន" សហរដ្ឋអាមេរិកបានត្រឡប់មកស្ថិតក្នុងស្ថានភាពជា "អ្នកចេញដើមទុន" ក្នុងសង្គ្រាមមួយដែលដឹកនាំដោយក្រុងប៉េកាំងប្រឆាំងនឹងវៀតណាមដដែល ៖ នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩៧៩ មេដឹកនាំចិន តេង ស៊ាវពីង ដែលទើបនឹងត្រឡប់ពីដំណើរទស្សនកិច្ចដ៏មានជោគជ័យនៅសហរដ្ឋអាមេរិក បានផ្សព្វផ្សាយយ៉ាងទូលំទូលាយនូវ "កិច្ចប្រតិបត្តិការដាក់ទណ្ឌកម្ម"របស់គាត់ឲ្យគេដឹងឮជាសាធារណៈ ។

ការចូលកាន់កាប់ប្រទេសកម្ពុជាដោយប្រទេសវៀតណាម និង "កិច្ចប្រតិបត្តិការដាក់ទណ្ឌកម្ម" របស់ចិនទៅលើវៀតណាមជាសញ្ញាបង្ហាញឲ្យឃើញនូវកម្រិតខ្ពស់បំផុតនៃជម្លោះមួយដែលទំជោរយូរយារណាស់មកហើយ ប៉ុន្តែជម្លោះនេះពុំបាននាំមកនូវដំណោះស្រាយបែបណាមួយឡើយ ។ នៅដើមឆ្នាំ១៩៨៦ កងទ័ពវៀតណាមចំនួន១៨០.០០០នាក់ បាននៅវាយប្រយុទ្ធទល់នឹងសង្គ្រាមទ័ពព្រៃរបស់ខ្មែរក្រហមក្នុងប្រទេសកម្ពុជានៅឡើយ ។ ប្រទេសចិននៅតែបន្តបាញ់ផ្លោងគ្រាប់កាំភ្លើងធំតាមព្រំដែនវៀតណាមខាងជើង ហើយទាហានថ្មើរជើងចិនក៏តែងលបវាយឆ្មក់ជានិច្ចកាលដែរ ។ ដោយត្រូវបណ្ដេញចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញ ក្រុមខ្មែរក្រហមមិនសូវផ្ដល់កម្លាំងចិត្តដល់រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យដែលជារដ្ឋាភិបាលតែមួយគត់ដែលគេទទួលស្គាល់នៅកម្ពុជានោះឡើយ ។ ប៉ុន្តែទាល់តែពេលសង្គ្រាមតណ្ហចិនលើកទីបីជាប់គាំងទើបបរិការណ៍ (ការណ៍ទាំងឡាយដែលកើតមុនឬក្រោយព្រឹត្តការណ៍មួយ) អន្តរជាតិចាប់ផ្ដើមផ្លាស់ប្ដូរទាំងស្រុង ។ ដោយទាញអត្ថប្រយោជន៍ពីសង្គ្រាមចិន-វៀតណាម ក្រុងមូស្គូបានទទួលការអនុញ្ញាតឲ្យតាំងមូលដ្ឋានទ័ពជាច្រើនកន្លែងក្នុងប្រទេសវៀតណាម ដែលក្រុងហាណូយធ្លាប់បានបដិសេធជាយូរមកហើយ ដូច្នេះសូវៀតអាចលាតសន្ធឹងឥទ្ធិពលរបស់ខ្លួននៅមហាសមុទ្រប៉ាស៊ីហ្វិកថែមទៀត ។ ក្រុងវ៉ាស៊ីនតោន ត្រូវតែបោះបង់ចោលសម្ព័ន្ធភាពប្រឆាំងសូវៀត ដែលគម្រោងការនេះ

ធ្លាប់ដឹកនាំដោយអាមេរិក ដើម្បីគាំទ្រប្រទេសចិនប្រឆាំងនឹងប្រទេសវៀតណាមមួយរយៈពេល ទុកណាជាក្រុងប៉េកាំងដែលព្រួយបារម្ភពីឯករាជ្យភាពរបស់ខ្លួនចាប់ផ្តើមធ្វើកិច្ចចរចាស្តីពីការធ្វើឲ្យមានប្រក្រតីភាពជាមួយក្រុងមូស្គូក៏ដោយ ។ ផ្លូវដែលឆ្ពោះទៅរក «ចំណុចចាប់ផ្តើម» ត្រូវខ្ទប់ជាប់ ។ ប្រទេសវៀតណាមដែលពូកែខាងរបៀបធ្វើចម្បាំង ប៉ុន្តែ ដែលគេមិនសូវទៅមកហើយដោយសេដ្ឋកិច្ចរបស់ខ្លួនត្រូវហិនហោចថែមទៀតនោះ បានចាប់ផ្តើមស្វែងរកការខិតចូលជិតគ្នាជាមួយសហរដ្ឋអាមេរិកជាថ្មី ព្រោះខ្លួនបានធ្វើឲ្យរបូតផុតពីដៃចំនួនពីរដងរួចមកហើយ ។

ទាំងអស់នេះហើយ ជាជម្លោះលើកទីបីរបស់ឥណ្ឌូចិន និងជាល្បែងការទូតរបស់មហាអំណាចធំៗ ។ តាំងពីការហោះហើរនៃឧទ្ធម្ភាគចក្រចុងក្រោយពីដំបូលអគារស្ថានទូតអាមេរិកប្រចាំក្រុងព្រៃនគរ អ្វីដែលកើតមាននៅឥណ្ឌូចិនបានបង្ហាញឲ្យឃើញយ៉ាងច្បាស់ថា តើចំណុចណាខ្លះជាការធ្វើអន្តរាគមន៍របស់សហរដ្ឋអាមេរិកដែលវាយប្រទ្បាំគោលដៅរបស់ខ្លួននោះ? ដោយមិនធ្វើខ្លួនជាក្រុមឈានមុខប្រឆាំងទល់នឹងការរាតតទីរបស់លទ្ធិកុម្មុយនីស្តចិននៅអាស៊ីដូចដែលក្រុមអ្នកជំនាញការអាមេរិកាំងភ័យខ្លាចពីបញ្ហានេះ ប្រទេសវៀតណាមមិនបង្អែបង្អង់ប្រែក្លាយខ្លួនទៅជាគូប្រជែងនឹងប្រទេសចិនដែលចូលចិត្តបង្កជម្លោះនោះឡើយ ។ ខ្មែរក្រហមដែលគេចាត់ទុកតាំងពីយូរមកហើយថា ជាឧបករណ៍របស់ក្រុងហាណូយនោះ បានបង្ហាញខ្លួនឡើងជាសត្រូវស្លាប់រស់នឹងគ្នាទៅវិញ ។ ប្រវត្តិសាស្ត្រក្នុងរយៈពេលដប់ឆ្នាំចុងក្រោយនេះមានលក្ខណៈមួយដែលគេប្រើប្រាស់ជាមេរៀនបាន ហើយដែលវាបង្ហាញឲ្យឃើញថាគឺក្រុមអ្នកតស៊ូឲ្យមានរបៀបរបបថ្មីជាប្រវត្តិសាស្ត្រនិងក្រុមអ្នកជាតិនិយមនេះហើយដែលជាអ្នកក្តាប់កូនសោសម្រាប់អនាគតភូមិភាគនេះ ។ ថ្វីបើអ្វីៗបង្ហាញឲ្យឃើញតែសំបកក្រៅក៏ដោយ ក៏បណ្តាមនុស្សគ្មានឆន្ទៈដែលមិនគួរយកចិត្តទុកដាក់លែងមានគេដឹងឮសុសសាយនៅឥណ្ឌូចិនទៀតហើយ ។

ជំពូកទី១
ភាពជាសត្រូវនឹងគ្នាដំបូង

នៅខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៧៥ ភាពស្ងប់ស្ងាត់បានកើតមានជាថ្មីនៅឥណ្ឌូចិន បន្ទាប់ពីភាពពុះកញ្ជ្រោល ក្នុងរយៈពេលមួយខែ ។ សំឡេងញ័ររណ្តំនៃហ្វូងយន្តហោះដែលហោះឆ្លែលឆ្វាត់នៅលើអាកាសដើម្បីស្វែងរកអ្នករួចផុតពីសេចក្តីស្លាប់បានរលត់សូន្យឈឹង ។ ប្រតិបត្តិការជួយសង្គ្រោះអ្នកភៀសខ្លួនតាមទូករាប់រយគ្រឿងដែលបើករត់ចេញយ៉ាងអស់ល្បឿនពីប្រទេសវៀតណាមនោះ បានត្រូវនាំមុខធ្វើដោយកងនាវាចរទី៧ របស់អាមេរិកាំង ។ ការរំដើបរំជួលមិនសមហេតុផលទាំងនេះបានរើបឡើងវិញ ។ យ៉ាងហោចក៏គេវាយតម្លៃពីរឿងនេះដែរ ។

ព្រឹកថ្ងៃទី១៥ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៧៥ ពន្លឺស្រស់បំព្រងនៃព្រះអាទិត្យនៅឯដើងមេឃបានចោលរស្មីចិញ្ចាចមកលើផ្ទៃសមុទ្រពណ៌ខៀវថ្លានៅជុំវិញកោះតាងក្នុងឈូងសមុទ្រថៃ នៅពេលដែលសំឡេងមួយដែលជាលក្ខណៈពិសេសនៃសង្គ្រាមបានលាន់ឮឡើងជាថ្មី ។ នៅទិសខាងលិច ឧទ្ធម្ភាគចក្រដប់មួយគ្រឿង បានលេចឡើងស្រុងៗនៅឯនាយជើងមេឃ ។ ឧទ្ធម្ភាគចក្រប្រភេទ Jolly Green Giants និង Knife នៃកងអាកាសចរអាមេរិកាំងបានតម្រង់ក្បាលឆ្ពោះមករកកោះរបស់កម្ពុជា ។ កម្មវត្ថុរបស់គេគឺស្វែងរកកប៉ាល់ដឹកកុងតឺន័រចំណាស់មួយគ្រឿងរបស់អាមេរិកឈ្មោះ ម៉ៃយ៉ាហ្គេ ដែលត្រូវរុញច្រានដោយទឹករលក ហើយទម្លាក់យុថ្កាឈប់នៅត្រង់សមុទ្រក្បែរកោះតាង ។ កាលពីថ្ងៃទី១២ ខែឧសភា នាវាតូចមួយរបស់កម្ពុជាដែលផ្ទុកទៅដោយយុទ្ធជនក្មេងៗក្នុងសម្លៀកបំពាក់ពណ៌ខ្មៅបានវាយដណ្តើមយកនាវានេះដោយកម្លាំងនៅក្នុងលំហសមុទ្រត្រង់តំបន់កោះពូលូវៃ ដែលនៅឆ្ងាយមកភាគខាងត្បូងទៀត[១] ។ ដោយឆ្លើយតបនឹងការបញ្ជូនសញ្ញាប្រាប់ពីគ្រោះអាសន្នរបស់នាវាលោកប្រធានាធិបតី ហ្សេរ៉ាល់ ហ្វ័រដ៍ បានចេញបទបញ្ជាឲ្យកងឯកភាពឧទ្ធម្ភាគចក្រមួយនៃកងអាកាសចរសហរដ្ឋអាមេរិកដែលសំចតប្រចាំការនៅមូលដ្ឋាន អ៊ូតាប៉ាវ ប្រទេសថៃ និងម៉ារីននៃកងនាវាចរទី៧ប្រចាំសមុទ្រប៉ាស៊ីហ្វិកចេញជួយសង្គ្រោះនាវា ម៉ៃយ៉ាហ្គេ និងក្រុមនាវិកចំនួនសាមសិបប្រាំបួននាក់ ។ ក្នុងពន្លឺមិនទាន់ច្បាស់នៃពេលព្រឹកព្រហាមនៅពេលដែលទាហានម៉ារីនប្រើងប្រែងវាយលុកដណ្តើមយកកោះនេះ ពួកគេពុំបានដឹងថា ក្រុមនាវិកទាំងនោះត្រូវខ្មែរក្រហមផ្ទេរមកកាន់ដីគោកនៅឯកំពង់ផែកំពង់សោមរួចមកហើយទេ ។ម្យ៉ាងទៀត អ្នកយុទ្ធសាស្ត្រអាមេរិកាំងក៏វាយតម្លៃខុសយ៉ាងខ្លាំងពីកិច្ចការពារដ៏មោះមុតរបស់កងទ័ពខ្មែរក្រហមដែលមានកំណើតជាកសិករមានអាវុធមិនគ្រប់គ្រាន់តែអាចទប់ទល់នឹងកងកុម្ម៉ង់ដូជួយសង្គ្រោះរបស់អាមេរិកយ៉ាង មានប្រសិទ្ធភាពបំផុត ។ កប៉ាល់ទីមួយប្រភេទ Knife បានបញ្ចុះទាហានម៉ារីនរបស់ខ្លួនឲ្យឡើងគោកសឹងតែមិនទាន់ចប់សព្វគ្រប់ផង ស្រាប់តែនៅជួរដើមឈើដែលគ្របដណ្តប់មកលើឆ្នេរខ្សាច់ ស្នូរផ្ទុះនៃកាំភ្លើងយន្ត និងកាំភ្លើងវែង បានលាន់ឮឡើងដូច

លាដផ្ទុះ ។ តាមការអះអាងរបស់អ្នករួចផុតពីគ្រោះថ្នាក់ម្នាក់ជាអ្នកបើកខទ្ទម្ភាគចក្រ ដែលស្ថិតនៅក្រោមការប៉ះទង្គិចខាងផ្លូវចិត្តនៅឡើយ បាននិយាយថា នោះជា«កម្រងផ្កាសាបាំងមួយសម្រាប់ណូអែល»[២] ។ មិនដល់មួយម៉ោងផង នាវាពីរគ្រឿងបានត្រូវខ្មែរក្រហមកម្ទេចនៅលើឆ្នេរខ្សាច់ ។ នៅលើកោះគ្មានអ្នកណាជួយសង្គ្រោះអ្នកណាឡើយ លើកលែងតែទាហានម៉ារីននោះផ្ទាល់ដែលមិនអាចធ្វើអ្វីកើតសោះ ក្រោមភ្លៀងគ្រាប់កាំភ្លើងរបស់កម្ពុជា ។ ក្នុងរយៈពេលដប់បួនម៉ោងបន្ទាប់ពីនោះ យន្តហោះជាច្រើនគ្រឿងរបស់អាមេរិកដែលសំចតនៅលើឆ្នេរសមុទ្រ និងនាវាចម្បាំងធំៗរបស់កងនាវាចរទី៧ បានបាញ់ស្រោចទៅលើតំបន់នោះឆេះហុយទ្រលោម ។ ត្រូវធ្វើឲ្យភ័ន្តភាំងស្មារតីដោយការបង្ហាញកម្លាំងនេះ ខ្មែរក្រហមបានព្រមដោះលែងក្រុមនាវិកកប៉ាល់យ៉ាងឆាប់រហ័ស ។ ប៉ុន្តែទាហានម៉ារីនដែលជាប់ អន្ទាក់នៅលើកោះតាងនោះពុំទាន់ដោះខ្លួនរួចនៅឡើយទេ ។ ប្រធានាធិបតី ហ្សេរ៉ាល់ ហ្វ័រដ៍ បានលើករឿងនេះមកធ្វើជាសំអាងដើម្បីបញ្ជាក់ថា ការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់ខ្លួនដែលបណ្ដាលឲ្យឋបនភ័ណ្ឌទាំងឡាយរបស់កម្ពុជានៅតាមឆ្នេរសមុទ្រឆេះខ្ទេចខ្ទីអស់យ៉ាងច្រើននោះ ពិតជាត្រឹមត្រូវមែន ។ លទ្ធផលនៃការប្រយុទ្ធនៅថ្ងៃនោះគឺអាមេរិកាំងដប់ប្រាំនាក់ និងខ្មែរច្រើនរាប់មិនអស់បានត្រូវស្លាប់ រោងចក្រចម្រាញ់ប្រេងកាតតែមួយគត់ និងយន្តហោះចម្បាំងមួយកងតូចរបស់កម្ពុជាត្រូវបំផ្លាញខ្ទេចខ្ទី ។ សម្រាប់ ហ្វ័រដ៍ រឿងនាវាម៉ៃយ៉ាហ្គេ គឺជាឱកាសលើកកម្ពស់ផ្លូវចិត្ត ដែលកំពុងទ្រេតទ្រោតបន្តិច នៅអាមេរិកឲ្យងើបត្រង់ឡើងវិញ បន្ទាប់ពីការដកថយទាំងអាម៉ាស់ពីទីក្រុងភ្នំពេញនិងក្រុងព្រៃនគរ ។ នេះជា«កម្ទេចភ្លើងដែលបញ្ឆេះឲ្យមានជំនឿទុកចិត្តឡើងវិញ» ។ សហរដ្ឋអាមេរិកទើបនឹងឆ្លងកាត់រយៈពេលដ៏ខ្មៅងងឹត មួយនៃសម័យកាលរបស់ខ្លួន ។ ដូច្នេះ «ព្រឹត្តិការណ៍នេះអាចបើកឱកាសឲ្យខ្លួនត្រឡប់ទំព័រ និងកំណត់ទិសដៅថ្មីៗទៀត»[៣] ។ អំណឹះតទៅសហរដ្ឋអាមេរិកនឹងចំណាយពេលវេលាទាំងអស់របស់ខ្លួនដើម្បីរុំមុខរបួសកន្លងមក ។ អាមេរិកាំងបានបោះបង់ឥណ្ឌូចិនឲ្យវិលទៅរកភាពមិនប្រាកដប្រជាជាថ្មីម្ដងទៀត ។

សាច់រឿងនាវាម៉ៃយ៉ាហ្គេបានរលាយបាត់ពីទំព័រទីមួយនៃកាសែតនានាយ៉ាងឆាប់រហ័ស ។ តាមពិត អ្នកសរសេរអត្ថបទអត្ថាធិប្បាយរបស់កាសែតបានធ្វើការកត់សម្គាល់ខ្លះៗថា នេះគ្រាន់តែព្រឹត្តិការណ៍បន្ទាប់បន្សំប៉ុណ្ណោះនៅក្នុងជម្លោះមួយដែលគេនិយាយថារឹតតែធ្ងន់ធ្ងរជាងមុនទៅទៀត គឺបដិបក្ខភាពដណ្ដើមទឹកដីគ្នារវាងប្រទេសជិតខាងពីរដែលបញ្ឈប់យូរមកហើយ ។ ការប្រយុទ្ធចុងក្រោយដើម្បីស្ដារកិត្តិយសរបស់សហរដ្ឋអាមេរិកនៅឥណ្ឌូចិន បានជួយឲ្យមានការបិទបាំងសញ្ញាឲ្យដឹងដំបូងៗនៃសង្គ្រាមថ្មីមួយ លើកនេះជាសង្គ្រាមសម្លាប់តែបងប្អូនឯងដែលកំពុងចាប់ផ្ដើមរវាងអតីតសមមិត្តទាំងឡាយ ដែលកាលពីពេលថ្មីៗនេះ បានពួតដៃគ្នាប្រយុទ្ធទល់នឹងសត្រូវរួមគឺអាមេរិកាំង ។ ដ្បិតអីការចាប់នាវាម៉ៃយ៉ាហ្គេ បានកើតមានឡើងក្នុងជំហាននៃការវាយប្រហាររបស់ខ្មែរក្រហមទៅលើកោះទាំងឡាយក្នុងឈូងសមុទ្រ ដែលកាន់កាប់ដោយវៀតណាមដែរ ។ ទាហានខ្មែរក្រហមក្មេងៗដែលពុះពោរទៅដោយកំហឹង បានវាយប្រហារនាវាម៉ៃយ៉ាហ្គេជាមួយនឹងកាំភ្លើងអាកា៤៧របស់